

DESPRE O DESCOPERIRE MONETARĂ DE TIP MACEDONEAN PROVENIND DIN APROPIEREA CETĂȚII ISTROS (COM. ISTRIA, JUD. CONSTANȚA)

DE
GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI*

Abstract:

The present article is part of the effort to recover and capitalize on some older monetary information which, from case to case, can even add important landmarks to the whole of older archaeological research. Thus, a new Macedonian monetary hoard discovered during the 70s at the "Histria-Pod" point, located approximately 4 km. west-southwest from the Istros fortress, is presented. Archaeological research was carried out here in the years 1980 and 1983-1992, which brought to light the vestiges of a settlement with at least three levels of housing, the last one specific to the 3rd century BC, shows sporadic cultural traces. The hoard, discovered by chance by a veterinarian, consists of 11 Alexander III-type Macedonian drachmas struck in mints from Asia Minor and in uncertain workshops. The timing of his entry may be related to the involvement of Lysimachos' army with garrisons, as king of Thrace, at Istros, subsequent to the Macedonian military actions caused by the revolt of the allied West Pontic colonies. For an unidentified reason, with the end of the settlement at the "Histria-Pod" point, which does not seem to have been violent, the hoard remained "sealed" on the floor of a possible pit-dwelling on the third level of living. Situation that may have occurred in the first or especially in the second decade of the 3rd century BC, after the defeat of the revolt of the West-Pontic colonies and the installation of military garrisons.

Keywords: drachmas; hoard; Alexander III-type; Macedonia; Istros; point "Histria-Bridge"; IV-III centuries BC.

INTRODUCERE

Primele semnalări ale potențialului arheologic existent în punctul „Histria-Pod” au fost oferite, în cursul anilor ’70-’80 ai secolului trecut, de către medicul veterinar din localitatea Istria (com. Istria, jud. Constanța), pe numele său Dan Protopopescu. Acesta a făcut primele informări la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța (la directorul dr. Adrian Rădulescu) și, apoi, la specialiștii prezenți la cetatea Istros cu prilejul campaniilor arheologice. El a efectuat o serie de vizite la muzeul constănțean și, în anii 1993-1995, după finalizarea cercetărilor arheologice, a adus spre verificare o serie de descoperiri întâmplătoare, inclusiv monetare, care făceau parte din colecția personală. Aceasta era compusă, privitor la monede, din piese descoperite în împrejurimile

* Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, gtalmatchi@yahoo.com.

localităților Vadu (com. Vadu, jud. Constanța), Istria, Sinoe și Mihai Viteazu (com. Mihai Viteazu, jud. Constanța), adunate în cursul unor cercetări de suprafață, realizate personal sau au fost achiziționate de la diverși localnici (sau primite în schimbul unor servicii profesionale). Cu acest prilej, din lotul menționat, prezentăm o descoperire importantă din punctul „Histria-Pod”, realizată în anii 1977-1978 (conform relatărilor oferite), care constă dintr-un mic tezaur monetar compus din 11 drahme macedonene de tip Alexandru al III-lea¹.

INFORMAȚII ARHEOLOGICE²

În cursul anilor 1980 și 1983-1992 au fost efectuate cercetări arheologice sistematice în sectorul numit „Histria-Pod”, de către un colectiv de arheologi compus din Konrad Zimmermann și regretatul profesor Alexandru Avram. Săpăturile, care au dus la degajarea exhaustivă a sitului, au debutat în 1980, la 4 km vest-sud-vest de cetatea Istros (Pl. I), în teritoriul său rural, fiind finalizate în 1993. Au fost descoperite trei edificii compuse din mai multe încăperi și anexe, prezentând grade diferite de conservare, care erau dispuse în jurul unei piețe centrale. Zidurile au fost executate la nivelul soclului din șist legat cu pământ, iar în elevație, în bună parte, din chirpici. Acest complex de locuințe (cel mai probabil ferme rurale) prezenta două faze bine datate pe baza ceramicii attice și a celor 53 ștampile amforice prezente (dintre care 38 de Thasos, 9 de Heraclea Pontica, 2 de Sinoe și 4 din centre neidentificate) după cum urmează: nivelul I (cca. 400-325 a.Chr.) și nivelul II (cca. 325-310 a.Chr.). Un nivel mai târziu (de la începutul secolului III a.Chr.) apare sporadic nefiind identificate amenajări constructive. Prin sondajele efectuate în diferite puncte a fost surprinsă și o slabă locuire arhaică târzie (cca. 500 a.Chr.), pusă în evidență de existența unor vetre, care însă nu ar prezenta o relație cu orizontul specific nivelului I.

INFORMAȚII PRIVIND CONTEXTUL DESCOPERIRI MONETARE

Puține informații au mai putut fi recuperate privind contextul descoperirii monetare. Locul ar fi fost foarte aproape de zona inundabilă a lacului Istria, existând posibilitatea chiar ca vasul și monedele să fi fost spălate ocazional de creșterea debitului lacului. Cele 11 drahme au fost păstrate într-un vas grecesc de tip *lekythoi*, spart în partea superioară din antichitate (inclusiv toarta, păstrată doar 1/4). Șapte dintre piese erau ieșite în afara vasului, doar patru fiind găsite în interiorul acestuia. Păstrarea unor exemplare în interiorul vasului și a altora în exteriorul său a influențat modul lor de

¹ Exemplarele monetare au fost cântărite și măsurate, etapizat, de către subsemnatul, în cursul anilor 1994 și 1995 (curând după Congresul de Tracologie desfășurat la Neptun), la cabinetul numismatic al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Medicul Dan Protopescu a fost condus către ultimul etaj al clădirii, unde se afla la acel moment cabinetul numismatic, de directorul de atunci, dr. Adrian Rădulescu, cu rugămintea ca specialiștii numismați (Gabriel Custurea și subsemnatul) să îl ajute pe respectivul deținător. Acest ajutor consta în identificarea monedelor, în verificarea originalității lor și a indicării unor valori de piață, pentru o posibilă valorificare a acestora. Nu cunoaștem, ulterior, situația monedelor respective, dar s-a afirmat intenția de a fi vândute către o instituție de profil din Dobrogea sau de la București. Întrucât, în acei ani, muzeul constănțean nu avea încă disponibile fonduri pentru achiziții, cu siguranță monedele nu au ajuns în inventarele de patrimoniu cultural ale acestuia. De asemenea, nu s-a pus problema unei donații directe. Fotografiele au fost puse la dispoziția specialiștilor de către descoperitor.

² Toate informațiile arheologice privind săpăturile arheologice desfășurate în acest punct au fost sintetizate din următoarele studii: ZIMMERMANN 1987: 110, Fig. 42-48; ZIMMERMANN, AVRAM 1991: 6-27; AVRAM 1999: 215-217; AVRAM 2006: 64.

corodare diferit (inclusiv nuanțele ușor mai închise sau mai deschise ale unora) și depunerile, accentuate, de la caz la caz. Vasul a fost descoperit căzut, probabil, încă din antichitate, pe o parte a sa, pe o posibilă podea lutuită, fapt care a dus și la împrăștierea monedelor în exteriorul său. Nu credem că unele exemplare ar fi fost păstrate în interiorul vasului, iar altele în exteriorul său în mod firesc. Din relatările descoperitorului știm că vasul avea corpul ovoidal, acoperit în partea superioară, de o vopsea de culoare roșie, aplicată pe o angobă de culoare gălbuie. Astfel de vase sunt descoperite la Istros și Callatis în contexte arheologice bine datate în secolul III a.Chr.³, respectiv la Sborianovo, pentru prima jumătate a veacului al III-lea a.Chr.⁴. Deși fusese salvat și acesta, la aproximativ un deceniu și jumătate de la descoperire, vasul s-a pierdut.

CATALOGUL TEZAUROLUI MONETAR⁵

TIP ALEXANDRU AL III-LEA

1. AR; drahmă; 12h; 3,86 g; 17 x 16,5 mm (Pl. II.1).
Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemeea, orientat spre dreapta; anepigraf; cerc perlat.
Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru perlat; în partea stângă a câmpului monetar, o monogramă formată din H și Δ; legenda dispusă vertical (ΑΛΕ)ΞΑΝΔ(ΟΥ); cerc perlat.
Referință: PRICE 1991: 280, Nr. 2090, vestul Asiei Mici, Ionia, monetăria Miletus, cca. 325-323 a.Chr.
2. AR; drahmă; 1h; 3,76 g; 17,5 x 17 mm (Pl. II.2).
Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemeea, orientat spre dreapta; anepigraf.
Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru; sub tron, o cunună; în partea stângă a câmpului monetar, o monogramă formată din H și Δ; legenda dispusă vertical (ΑΛΕ)ΞΑΝΔΟΥ; cerc perlat.
Referință: PRICE 1991: 284, Nr. 2125-2.127?, vestul Asiei Mici, Ionia, monetăria Miletus, cca. 325-323 a.Chr.
3. AR; drahmă; 8h; 3,89 g; 17,5 x 17 mm (Pl. II.3).
Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemeea, orientat spre dreapta; anepigraf; urme de cerc perlat.
Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru; sub tron, simbol bob de cereală în poziție orizontală; legenda dispusă vertical (ΑΛΕ)ΞΑΝΔ(ΟΥ); urme de cerc perlat.
Referință: PRICE 1991: 249, Nr. 1751 (posibil variantă la simbol, prin lipsa capătului de sulită din câmp monetar dreapta, după legendă; lipsa sa s-ar putea datora baterii reversului spre interiorul ștanței), vestul Asiei Mici, Ionia, monetăria Colophon, cca. 323-319 a.Chr.
4. AR; drahmă; 1h; 4,21 g; 17 mm (Pl. II.4).
Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemeea, orientat spre dreapta; anepigraf; cerc perlat.

³ ALEXANDRESCU 1966: 231; PREDA, GEORGESCU 1975: 58.

⁴ BUZOIANU, BĂRBULESCU 2004-2005: 145-146.

⁵ Au fost folosite următoarele abrevieri în Catalog: AR - argint, h (ora) - ax, g - gram, mm - milimetru.

Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru perlat; sub tron, A (foarte puțin vizibil); în partea stângă a câmpului monetar, o făclie; legenda dispusă vertical AΛEΞANΔOY; cerc perlat.

Referință: PRICE 1991: 333, Nr. 2637, vestul Asiei Mici, monetăria Sardes, cca. 323-319 a.Chr.

5. AR; drahmă; 12h; 4,06 g; 18 mm (Pl. II.5).

Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemea, orientat spre dreapta; anepigraf; urme de cerc perlat.

Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru; sub tron, o monogramă formată dintr-o semilună și A; în partea stângă a câmpului monetar, ca simbol, o fibulă; legenda dispusă vertical AΛEΞA(NΔOY); urme de cerc perlat.

Referință: PRICE 1991: 210, Nr. 1376, vestul Asiei Mici, Mysia, monetăria Lampsakos, cca. 323-317 a.Chr.

6. AR; drahmă; 11h; 3,75 g; 16,5 mm (Pl. II.6).

Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemea, orientat spre dreapta; anepigraf; urme de cerc perlat.

Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru perlat; sub tron, N; în partea stângă a câmpului monetar, B; legenda dispusă vertical AΛEΞANΔO(Y); urme de cerc perlat.

Referință: PRICE 1991: 253, Nr. 1801, vestul Asiei Mici, Ionia, monetăria Colophon, cca. 319-310 a.Chr.

7. AR; drahmă; 3,83 g; 16,5 x 16 mm (Pl. II.7).

Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemea, orientat spre dreapta; anepigraf; cerc perlat.

Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru perlat; sub tron, A și Λ; în partea stângă a câmpului monetar, EΛI; legenda dispusă vertical (AΛ)EΞANΔOY; urme de cerc perlat.

Referință: PRICE 1991: 248, Nr. 1774, vestul Asiei Mici, Ionia, monetăria Colophon, cca. 319-310 a.Chr.

8. AR; drahmă; 11h; 3,88 g; 18 x 17,5 mm (Pl. II.8).

Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemea, orientat spre dreapta; anepigraf; cerc perlat.

Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru perlat; sub tron, Γ; în partea stângă a câmpului monetar, o monogramă formată din B și TI; legenda dispusă vertical (AΛ)EΞANΔO(Y); urme de cerc perlat.

Referință: PRICE 1991: 250, Nr. 1808-1808A, vestul Asiei Mici, Ionia, monetăria Colophon, cca. 310-301 a.Chr.

9. AR; drahmă; 12h; 3,86 g; 17,5 x 17 mm (Pl. II.9).

Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemea, orientat spre dreapta; anepigraf; urme de cerc perlat.

Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru perlat; sub tron, zeița Artemis, orientată spre stânga, cu o torță mare ținută în ambele mâini; în partea stângă a câmpului monetar, partea din față a lui Pegasos; legenda dispusă vertical AΛEΞANΔ(OY); urme de cerc perlat.

Referință: PRICE 1991: 211, Nr. 1387, vestul Asiei Mici, Mysia, monetăria Lampsakos, cca. 310-301 a.Chr.

ATELIERE INCERTE

10. AR; drahmă; 7h; 3,01 g; 18 x 17 mm (Pl. II.10).

Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemeea, orientat spre dreapta; anepigraf; urme de cerc perlat.

Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru; sub tron (?); în partea stângă a câmpului monetar (?); legenda dispusă vertical (ΑΛΕΞΑΝΔΟΥ).

Referință: - .

11. AR; drahmă; 12h; 3,21 g; 17,5 x 16,5 mm (Pl. II.11).

Av: Capul lui Herakles tânăr, acoperit cu blana leului din Nemeea, orientat spre dreapta; anepigraf; urme de cerc perlat.

Rv: Zeus Aetophoros, seminud, stând pe un tron fără spătar, orientat spre stânga; în mâna dreaptă ține o acvilă, iar stânga se sprijină pe un sceptru; sub tron (?); în partea stângă a câmpului monetar (?); legenda dispusă vertical (ΑΛΕΞΑΝΔΟΥ).

Referință: - .

COMENTARIU ȘI ANALOGII MONETARE

Toate cele 11 piese din argint, din compoziția tezaurului nostru, sunt drahme. Doar în cazul a nouă dintre ele am reușit să identificăm atelierele, acestea fiind bătute în diferite monetării din vestul Asiei Mici: Milet (2 ex.), Colophon (4 ex.), Sardes (1 ex.) și Lampsakos (2 ex.). Din punct de vedere cronologic, ele aparțin intervalului 325-301 a.Chr., fiind emisiuni postume de tip Alexandru al III-lea. Ultimele două exemplare sunt dificil de identificat precis din cauza stării precare de conservare și a ștergerii eventualelor simboluri sau monograme/litere însoțitoare specifice, fiind integrate de noi în categoria „ateliere incerte”.

Pentru descoperirile din spațiul istro-pontic, trebuie menționată, din start, raritatea tezaurelor monetare compuse din monede din aur și argint macedonene, prezența emisiunilor din bronz ale regilor macedoneni fiind o caracteristică a tiparului de manifestare în mediul local central și sud-vestic dobrogean și cel grecesc de pe litoral⁶. Sunt de menționat, în acest sens, mai multe descoperiri de tezaure compuse din monede din argint (tetradrahme și drahme de tip macedonean) din aria analizată. Astfel, în anul 1956 a fost descoperit la aproximativ 30 de km de orașul Silistra (Bulgaria) un tezaur compus din 20 de tetradrahme, dintre care 10 sau 12 exemplare sunt de la Alexandru al III-lea (de la sfârșitul secolului al IV-lea a.Chr. ?)⁷. Din împrejurimile aceluiași oraș (Silistra) provine o descoperire din aceeași categorie, compusă din 17 drahme de tip Alexandru al III-lea, emise la Amphipolis (1), Lampsacus (2), Abydos (1), Colophon (6), Magnesia (1), Sardes (1), Miletus (1), Mylasa (1) și unul incert (3), care s-ar data în anii 285-280 a.Chr.⁸. La Slava Rusă (com. Slava Cercheză, jud. Tulcea), în anul 1907, ar fi fost găsit un tezaur compus din mai multe drahme (câteva sute ?) de tip Lysimachos, care s-ar fi datat în jurul

⁶ PREDĂ, NUBAR 1973: 51; TALMAȚCHI 2003: 27-38; TALMAȚCHI 2006b: 68; TALMAȚCHI 2008a: 24-36; TALMAȚCHI 2008b: 7-38; TALMAȚCHI 2010: 73-93.

⁷ THOMPSON, MÖRKHOLM, KRAAY 1973: 110-111, Nr. 837; BACVAROV 1986: 85-89; DIMITROV 1999: 183, Nr. 10 (LXIV).

⁸ DIMITROV 1988: 91; DIMITROV 1990: 47-65; DIMITROV 1999: 184, Nr. 13 (LXXXIII); ROUSSEVA 1990: 23, 32, nota 34; MEADOWS, WARTENBERG 2002: 19, Nr. 187.

anului 280 a.Chr. sau 250 a.Chr.⁹. La Satu Nou (com. Oltina, jud. Constanța) cunoaștem prezența unui depozit monetar elenistic, descoperit într-un vas de lut, în punctul „La Cetate”, în anii 1943-1945, care era compus din tetradrahme macedonene – 28 de exemplare din tipul Alexandru al III-lea, două de tip Filip al III-lea, două din tipul Lysimachos și șase din tipul Seleukos (depunerea acestui tezaur a fost pusă de către C. Moisil pe seamă acțiunilor lui Lysimachos în deplasarea sa către geții din Câmpia Munteniei)¹⁰. Tot la Satu Nou, în așezarea getică fortificată cu val și șanț de apărare (din punctul „Valea lui Voicu”), a fost descoperit în cursul cercetărilor arheologice din anul 1989 un tezaur monetar compus din două tetradrahme și trei drahme de tip Alexandru cel Mare. Tetradrahmele au fost emise la Odessos, iar drahmele provin din monetăriile Magnesia (Meandrum), Lampsacus (Mysia) și Colophon (Ionia). Toate sunt emisiuni postume, cele mai timpurii fiind drahmele bătute în anii 323-319, 319-305 și 310-301 a.Chr., iar cele mai târzii sunt tetradrahmele bătute în intervalul 280-230 a.Chr.¹¹.

Așa cum se poate observa din enumerarea de mai sus, nu au fost descoperite încă tezaure care să prezinte asocieri cu monede diferite ca metal sau din același metal, dar bătute, spre exemplu, la Callatis (din tipul Herakles) sau Istros (din tipul Apollo/cele două capete inversate). De asemenea, cu mici excepții, ele par a fi depozite monetare gata acumulate în zona sudică a Traciei, de unde, apoi au ajuns, pe diferite căi, spre nord-estul extrem al Traciei (în context militar, comercial sau poate chiar ca urmare a unor jafuri, ajunse apoi în mediile locale).

Trebuie precizat și faptul că, în cercetările arheologice desfășurate în ultimii 100 de ani la cetatea Istros, nu a fost descoperită nici o piesă de argint macedoneană, drahmă sau tetradrahmă¹². Probabil și pentru că, în mod normal, histrienii băteau, spre finalul secolului al IV-lea a.Chr. și prima jumătate a veacului al III-lea a.Chr., încă un tip monetar din argint, popular de-a lungul litoralului pontic și, mai ales, în *chora* și teritoriile adiacente, fiind identificate chiar și la distanțe de sute de kilometri față de locul de emiteră¹³. O astfel de situație nu se repetă cu moneda din bronz macedoneană, din tipurile Filip II și Alexandru al III-lea, care au pătruns masiv în contextul unei posibile punctuale circulații monetare costiere, inclusiv la Istros.

OBSERVAȚII PRIVIND CRONOLOGIA TEZAUROLUI.

Pentru a putea surprinde momentul pătrunderii acestui tezaur în așezarea cunoscută din punctul „Histria-Pod” putem face apel la cel puțin trei surse. Pe de o parte, ne raportăm la analogiile arheologice din Dobrogea și împrejurimi, în care au fost identificate astfel de vase de tip *lekythoi*, care aparțin primei jumătăți a secolului al III-lea sau veacului al III-lea a.Chr., în general. Apoi, trebuie să apelăm la data de emiteră a ultimei drahme prezentă în Catalog, conform analogiilor și referințelor bibliografice și, anume anul 301 a.Chr. Nu în ultimul rând, putem face apel la o serie de evenimente politico-militare, în care a fost implicată cetatea Istros, odată cu sfârșitul secolului al IV-lea și prima jumătate a veacului al III-lea a.Chr.

Astfel, după decesul lui Alexandru al III-lea (323 a.Chr.) și împărțirea vastului său imperiu, zona dobrogeană a făcut parte din Regatul Traciei, condus de Lysimachos, Dunărea fiind

⁹ MOISIL 1916: 42, Nr. 63; MOISIL 1928: 11; CONDURACHI 1950: 11; THOMPSON, MÖRKHOLM, KRAAY 1973: 112, Nr. 851.

¹⁰ MOISIL 1950: 57, 62-65.

¹¹ TALMAȚCHI 2013: 7-18.

¹² TALMAȚCHI 2006a: 170, Nr. 17; TALMAȚCHI 2006b: 88-89, Nr. 19.

¹³ TALMAȚCHI 2006a: 37-39; MUNTEANU 2013: 359-362.

considerată frontiera sa de nord-est. Ca urmare, întreg litoralul de vest al Pontului Euxin, din nord-estul Traciei, a fost ocupat militar, iar coloniile au fost nevoite să accepte garnizoane militare¹⁴. Este posibil ca acesta să fie momentul în care acest mic tezaur să fi ajuns pe litoralul de vest al Pontului Euxin, odată cu unitățile militare cantonate în zonă, în special la Istros. Deși există păreri care consideră politica sa economico-militară ca fiind restrictivă față de colonii, pe care o considerăm ca fiind o interpretare ușor exagerată¹⁵, se pare că a existat totuși o stare de lucruri conflictuală, care s-a reflectat și asupra acestor colonii, creând astfel premisele declanșării unei răskoale împotriva ocupației cetăților vest-pontice, în anul 313 a.Chr., în fruntea cărora s-a aflat Callatis-ul¹⁶. În cadrul acestei coaliții s-a manifestat o bună colaborare între Callatis și Istros. Cu toate acestea, Lysimachos a reușit să înfrângă revolta, printr-o intervenție rapidă, însă asediul asupra cetății Callatis a fost unul de lungă durată și discontinuu, prima parte desfășurându-se între anii 313-311, a doua, din 310 și până în 308-307, dacă nu cumva până în 304 a.Chr.¹⁷. Rolul cetății Istros a fost relativ nesemnificativ în contextul revoltei, ea fiind scoasă din ecuația evenimentelor militare destul de repede, după Odessos, înainte de atacul asupra coloniei Callatis, ocupația cetății rămânând valabilă până la decesul lui Lysimachos, survenit în 281 a.Chr.¹⁸. În consecință, pe lângă venirea în zonă a unor soldați din armata tracică a lui Lysimachos, putem adăuga și reorientarea efemeră a comerțului local către spațiile tracice și macedonene, ceea ce a implicat și pătrunderea unor negustori din arealele geografice menționate. Deci, această pătrundere a tezaurului monetar s-ar fi putut realiza în primele două decenii ale secolului al III-lea a.Chr., mai exact în anii 300-281 a.Chr., după pacificarea zonei. Cetatea Istros, odată cu finalul veacului al III-lea, a cunoscut o perioadă de regres economic și comercial¹⁹. Ea s-a aflat într-o situație economică și militară de inferioritate față de alte colonii din zonă²⁰, iar atelierul monetar își restrânge activitatea odată cu anul 260 a.Chr. și ulterior.

La această stare de lucruri, am putea adăuga și faptul că urmele corespunzătoare nivelului de secol III a.Chr., în așezarea din punctul „Histria-Pod”, sunt sporadice, fără consistența celor identificate în nivelurile anterioare, trădând o posibilă abandonarea a sa definitivă²¹. Dar, deși ultima fază de locuire a așezării din punctul „Pod” a fost stabilită la finalul cercetărilor arheologice în momentul anilor 325-310 a.Chr.²², am putea susține posibilitatea prelungirii acesteia în primele două decenii ale secolului al III-lea a.Chr. De fapt, ultimele ștampile amforice sinopeene, materialul ceramic attic și un fragment de *fish-plate* cu angobă roșie este posibil, în contextul restului material ceramic, să nu dateze în opinia noastră și finalul locuirii²³, ci doar să cimenteze informația privind existența unei locuiri solide în ultimul sfert al secolului al IV-lea a.Chr.

¹⁴ PIPPIDI 1967: 155.

¹⁵ BURSTEIN 1985: 57-68.

¹⁶ ALEXANDRESCU 1968: 272; LUND 1992: 33-36; AVRAM, POENARU BORDEA 2001: 597.

¹⁷ POENARU BORDEA 1974: 112.

¹⁸ RUSCU 2002: 83, 85.

¹⁹ PIPPIDI 1967: 157, 228-230.

²⁰ PIPPIDI 1953: 489.

²¹ Aceste urme apar în partea de sud-vest a săpăturilor sistematice (AVRAM 1999: 215).

²² AVRAM 1999: 217.

²³ ZIMMERMANN, AVRAM 1987: 19, nota 15; AVRAM 1999: 217.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Prezentul tezaur, important în ansamblul relațiilor monetare cunoscute în contextul istro-pontic specific secolelor IV-III a.Chr., se adaugă, prin însumare, altor informații repertoriate, întâmplător, privitoare la seria unor descoperiri asemănătoare. Unele dintre acestea sunt ocazionate de apariția unor prilejuri absolut extraordinare care pot contribui la obținerea unei imagini cât mai complete a datelor existente. Pe de altă parte, în lipsa corelării documentului monetar cu cel arheologic, considerațiile de profunzime își pierd mult din substanță. Totuși, asemenea descoperiri pot reprezenta expresia relațiilor economice și comerciale, respectiv a celor militare cu lumea macedoneană, inclusiv până în vestul Asiei Mici, a spațiului istro-pontic. Tezaurul este adus din spațiul tracic (dacă nu cumva, chiar de mai departe), gata constituit, reprezentând cel mai probabil o imagine restrânsă a compoziției fluxului monetar prezent în aria geografică menționată, inclusiv cu material monetar din Ionia, Mysia etc., de o anumită categorie, de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul veacului al III-lea a.Chr.

BIBLIOGRAFIE

- ALEXANDRESCU 1968 Alexandrescu, P., *Une nouvelle synthèse de l'histoire des villes grecques de la Dobroudja à l'époque préromaine*, in: RRH, 7/2, 263-279.
- ALEXANDRESCU 1966 Alexandrescu, P., *Necropola tumulară. Săpături 1955-1961*, in: Condurachi, E. (coord.), *Histria*, vol. II, Ed. Academiei R.S.R., București, 133-294.
- AVRAM 2006 Avram, AL, *The Territories of Istros and Kallatis*, in: Guldager Bilde, P., Stolba, V. F. (eds.), *Surveying the Greek Chora. Black Sea Region in a Comparative Perspective*, Aarhus University Press, Aarhus, 59-80.
- AVRAM 1999 Avram, AL, *Matériel amphorique et non amphorique dans deux sites de la chôra d'Istros (Histria Pod et Cogealac)*, in: Garlan, Y. (éd.), *Production et commerce des amphores anciennes en mer Noire. Colloque International organisé à Istanbul, 25-28 mai 1994*, Publications de l'Université de Provence, Aix-en-Provence, 215-230.
- AVRAM, POENARU BORDEA 2001 Avram, AL, Poenaru Bordea, Gh., *Coloniile grecești din Dobrogea*, in: Petrescu-Dimbovița, M., Vulpe, A. (coord.), *Istoria Românilor I. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, Ed. Enciclopedică, București, 533-634.
- BACVAROV 1986 Bacvarov, I., *Une trouvaille d' Alexandre le grand au village de Kranovo, region de Silistra*, in: *Dobroudja*, 3, 85-89.
- BURSTEIN 1985 Burstein, S. M., *Lysimachus the Gazophylax: a modern scholarly myth?*, in: Heckel, W., Sullivan, R. (eds.), *Ancient Coins of the Graeco-Roman World*, Wilfrid Laurier University Press, Calgary, 57-68.
- BUZIOIANU, BĂRBULESCU 2004-2005 Buzoianu, L., Bărbulescu, M., *Ceramica greacă de uz comun din așezarea de la Albești (jud. Constanța): lekythoi*, in: *Pontica*, 37-38, 145-167.
- CONDURACHI 1950 Condurachi, E., *Vechi monete pontice și importanța lor*, in: *Buletinul Științific al Academiei R.P.R., Științe istorice, filosofice*, 2/1, 13-26.
- DIMITROV 1999 Dimitrov, K., *The Greek cities in Ionia, Karia and the western Black Sea area during the early Hellenistic Age*, in: Friesinger, H., Krinzinger, F. (Hrsg.), *100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos, Akten des Symposions, Wien, 1995*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 179-184.

- DIMITROV 1990 Dimitrov, K., *The contacts of Thrace during the early Hellenistic age, reflected in some coin hoards*, in: *Bulgarian Historical Review*, 4, 47-65.
- DIMITROV 1988 Dimitrov, K., *Съкровище с Драхми от Александров тун в Историческия музей-Силестра*, in: *Dobroudja*, 5, 87-91.
- MEADOWS, WARTENBERG 2002 Meadows, A., Wartenberg, U., *Coin Hoards, vol. IX, Greek Hoards*, Royal Numismatic Society, Special Publication no. 35, London.
- MOISIL 1950 Moisil, C., *Informații noi cu privire la originea și caracterul monetelor dace*, in: *Buletinul Științific al Academiei Române*, Secția de științe istorice, filozofice, economico-juridice, 2, 53-65.
- MOISIL 1928 Moisil, C., *Introducere in numismatica Dobrogei*, in: *1878-1928, Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, București, 145-176.
- MOISIL 1916 Moisil, C., *Monete și tezaure monetare din România și ținuturile române și învecinate-vechiul teritoriu geto-dac*, in: *BSNR*, 13/27, 42-43.
- MUNTEANU 2013 Munteanu, L., *Legăturile orașelor grecești vest-pontice cu populațiile „barbare” în epoca elenistică. Evidența numismatică*, in: Panait Bîrzescu, F., Bîrzescu, I., Matei Popescu, F., Robu, A. (ed.), *Poleis în Marea Neagră: relații interpontice și producții locale*, Ed. Humanitas, București, 358-392.
- PIPPIDI 1967 Pippidi, D. M., *Contribuții la istoria veche a României*, Ed. Științifică, București.
- PIPPIDI 1953 Pippidi, D. M., *Histria și Callatis în secolele III-II î.e.n. cu prilejul unei inscripții inedite*, in: *SCIV*, 4/3-4, 487-514.
- PREDA, GEORGESCU 1975 Preda, C., Georgescu, N., *Săpături de salvare de la Mangalia din 1972 – necropola callatiană din zona stadionului*, in: *Pontica*, 8, 55-77.
- PREDA, NUBAR 1973 Preda, C., Nubar, H., *Histria III. Descoperirile monetare 1914-1970*, Ed. Academiei R.S.R., București.
- POENARU BORDEA 1974 Poenaru Bordea, Gh., *Le trésor de Mărășești. Les statères en or des cités du Pont Gauche et le problème des relations avec le monde grec et les populations locales aux IVe-Ier siècles av. n.è.*, in: *Dacia*, N.S., 18, 103-125.
- PRICE 1991 Price, M. J., *The Coinage in the name of Alexander the Great and Philip Arridhaeus. A British Museum Catalogue*, 1-2, The British Museum/Swiss Numismatic Society, London.
- ROUSSEVA 1990 Rousseva, B., *La circulation monétaire en Thrace pendant la Haute Époque Hellénistique d'après un certain nombre de trésors trouvés en Bulgarie*, in: *Revue Numismatique*, 6/32, 17-27.
- RUSCU 2002 Ruscu, L., *Relațiile externe ale orașelor grecești de pe litoralul românesc al Mării Negre*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- TALMAȚCHI 2012-2013 Talmațchi, G., *Despre un tezaur elenistic descoperit în sud-vestul Dobrogei*, in: *SCN*, s.n., 3 (15), 7-18.
- TALMAȚCHI 2010 Talmațchi, G., *Câteva date noi privind descoperirile monetare de bronz macedonene din Dobrogea*, in: *ArhMold*, 32, 73-93.
- TALMAȚCHI 2008a Talmațchi, G., *Observații privind prezența monedelor de tip macedonean în Dobrogea. Un stadiu al problemei*, in: *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova*, 8, 24-36.

- TALMAȚCHI 2008b Talmațchi, G., *Some data concerning the Macedonian bronze coin in Dobrudja (isolated discoveries and hoards)*, in: *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, 26, 7-38.
- TALMAȚCHI 2006a Talmațchi, G., *Les Monnaies autonomes d'Istros, Callatis et Tomis. Circulation et contexte*, *Moneta* 51, Wetteren.
- TALMAȚCHI 2006b Talmațchi, G., *Monedele de tip macedonean în Dobrogea, de la începuturi până la crearea regatului de Tylis în Thracia*, 3 T, Sfântu-Gheorghe.
- TALMAȚCHI 2003 Talmațchi, G., *Descoperiri monetare macedonene în Dobrogea*, in: *BSNR*, 92-97/146-151, 27-38.
- THOMPSON, MÖRKHOLM, KRAAY 1973 Thompson, M., Mörkholm, O., Kraay, C. M., *An inventory of Greek Coin Hoards*, American Numismatic Society, New York.
- ZIMMERMANN 1991 Zimmermann, K., *Struktur- und Funktionsanalyse archäologischer Grabungsbefunde*, in: *Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin. Geistes- und Sozialwissenschaften*, 40/6, 109-112, 146-147.
- ZIMMERMANN, AVRAM 1987 Zimmermann, K., Avram, Al., *Archäologische Ausgrabungen in Histria Pod, SR Rumänien. Zwischenbericht über die vorläufigen Ergebnisse der Kampagnen 1980-1985*, in: *Klio. Beiträge zur Alten Geschichte*, 69/1, 6-27.

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Pl. I. The location of the "Histria-Pod" settlement in front of the Istros fortress.
- Pl. II. 1-11. The monetary hoard composed of Alexander III type drachmas discovered at the "Histria-Pod" point (1977-1978).

Pl. I. Localizarea așezării „Histria-Pod” față de cetatea Istros.

Pl. II. 1-11. Tezaurul monetar compus din drahme de tip Alexandru al III-lea descoperit în punctul „Hystria-Pod” (1977-1978).